

Zróznicowanie zachowań wyborczych mniejszości meksykańskiej we współczesnych Stanach Zjednoczonych Ameryki

Mexican immigrant voting patterns in the United States

Małgorzata Pokrzywnicka

Uniwersytet Warszawski, Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych
ul. Karowa 20, 00-324 Warszawa
e-mail: pokrzywnicka.m@gmail.com

Zarys treści: Celem autorki artykułu było zaprezentowanie wyników jej badań nad kształtem zachowań wyborczych Meksykanów w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Analiza przestrzennego rozkładu zachowań wyborczych oraz rozmieszczenia ludności meksykańskiej nie pozwoliła na jednoznaczne pozytywne zweryfikowanie hipotezy o wpływie Meksykanów na rozkład przestrzenny preferencji wyborczych mieszkańców Stanów Zjednoczonych. Analizie poddano trzy typy obszarów: całe Stany Zjednoczone (bez Alaski i Hawajów), wybrane obszary cechujące się zróżnicowanym odsetkiem ludności meksykańskiej oraz tereny położone wzdłuż pierwszej granicy meksykańsko-amerykańskiej, z 1821 roku. Na podstawie analizy wyników wyborów prezydenckich i gubernatorskich nie stwierdzono wyraźnych tendencji w zachowaniach wyborczych Meksykanów.

Słowa kluczowe: geografia wyborcza, granica meksykańsko-amerykańska. Meksykanie, Stany Zjednoczone Ameryki, wybory

Abstract: The purpose of this paper is to present the results of research studies in light of the voting choices of Mexican immigrants in the United States. There are many American publications presenting the results of research conducted on Mexican immigrants in

the United States (e.g. Gutiérrez 1995). Despite this fact, very few publications analyze the voting choices of Mexican immigrants and their impact on the political reality of the United States (Nuño 2007). These are mostly American newspaper articles appearing during election campaigns or immediately following elections (The Washington Post, e.g. Cillizza 2011). The analysis of the spatial distribution of voting choices and distribution of the Mexican American population in the United States did not allow for a positive verification of the hypothesis about the impact of the presence of Mexican immigrants on the geographic distribution of electoral preferences of the U.S. population. Three types of geographic areas were analyzed: all states in the U.S. (except Alaska and Hawaii), selected geographic areas characterized by a different percentage of the Mexican immigrant population (selected counties in Texas, Idaho and West Virginia), and areas along the former U.S.–Mexico border of 1821. Basing on the results of American presidential (2000 and 2008) and gubernatorial (2000–2003 and 2008–2011) elections, it was impossible to identify any unequivocal trend in the voting choices of Mexican immigrants. The only exception were counties located in southern Texas along the contemporary U.S.-Mexico border, characterized by a very high percentage of Americans of Mexican extraction (70–90%), where Democratic candidates were declared winners in all elections.

Keywords: electoral geography, United States – Mexico border, Mexican immigrants, United States of America, elections

Współczesna geografia polityczna bada złożone relacje między polityką i przestrzenią. Jednym z jej subdyscyplin jest geografia wyborcza (elektoralna) zajmująca się opisem oraz wyjaśnieniem przestrzennego rozkładu głosów oddanych podczas wyborów i referendum, a także zagadnieniami pokrewnymi. Bada ona rozkład przestrzenny sympatii politycznych społeczeństwa i jego aktywność polityczną, poszukując jednocześnie związków pomiędzy postawami politycznymi obywateli a różnorodnymi czynnikami o charakterze przyrodniczym, społecznym, ekonomicznym, politycznym oraz kulturowym. Początków nowoczesnych studiów z zakresu geografii politycznej należy szukać na przełomie XIX i XX w. Pierwsza klasyczna praca z dziedziny geografii wyborczej została opublikowana w 1913 roku we Francji przez André Siegfrieda (Czerny, Czerny, 2006, s. 221–222). Wydarzenia związane z II wojną światową skutecznie zahamowały rozwój tej dziedziny nauki. Ponowny rozkwit geografii politycznej, w tym geografii wyborczej, datuje się na lata osiemdziesiąte XX w. Jego motorem były ówczesne przemiany polityczne na świecie. Geografia wyborcza w Polsce mogła zacząć się rozwijać dopiero po 1989 roku, wraz z nastaniem wolnych, demokratycznych wyborów.

Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań nad zróżnicowaniem zachowań wyborczych mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki w odniesieniu do

zróźnicowania przestrzennego wielkości społeczności meksykańskiej w tym kraju. Celem autorki opracowania była odpowiedź na pytanie o kształt zachowań wyborczych Meksykanów we współczesnych Stanach Zjednoczonych, w tym wyjaśnienie kwestii czy świadomość dawnej przynależności terytoriów stanów południowo-zachodnich do Meksyku ma wpływ na wygląd amerykańskiej sceny politycznej. W badaniu przyjęto hipotezę, że obecność ludności pochodzenia meksykańskiego oddziałuje na rozkład przestrzenny preferencji wyborczych mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki, co w szczególny sposób uwidacznia się na terenach z dużym odsetkiem Meksykanów oraz na historycznym terytorium Meksyku, znajdującym się obecnie w granicach Stanów Zjednoczonych.

Do analizy wykorzystane zostały dane dotyczące wyborów prezydenckich (z roku 2000 i 2008) oraz wyborów gubernatorskich (z lat 2000–2003 i 2008–2011) ze względu na zróźnicowane postrzeganie przez mieszkańców USA polityki na poziomie federalnym – ogólnokrajowym i lokalnym – stanowym. Daty wyborów wytypowane zostały w powiązaniu z datami przeprowadzanych co dziesięć lat narodowych spisów powszechnych w Stanach Zjednoczonych. Ostatnie dwa takie spisy odbyły się w latach 2000 i 2010, dlatego też badanie obejmuje wybory odbywające się w zbliżonych do nich okresach, co jak się wydaje, pozwala lepiej poznać postawy wyborcze Meksykanów.

Analiza zachowań wyborczych wykonana została dla trzech typów obszarów:

- całego terytorium Stanów Zjednoczonych, z wyłączeniem Alaski i Hawajów¹;
- obszarów charakteryzujących się różnorodnym udziałem procentowym ludności meksykańskiej, w tym:
 - wybranych hrabstw w Teksasie o wysokim odsetku Meksykanów;
 - wybranych hrabstw w Idaho o zróźnicowanym odsetku Meksykanów;
 - wybranych hrabstw w Wirginii Zachodniej o niskim odsetku Meksykanów;
 - terenów położonych wzdłuż pierwszej granicy meksykańsko-amerykańskiej².

¹ Stany te nie zostały wzięte pod uwagę ze względu ich położenie oraz znikomą wielkość społeczności meksykańskiej. Ich uwzględnienie nie wniosłoby istotnych zmian do otrzymanych wyników.

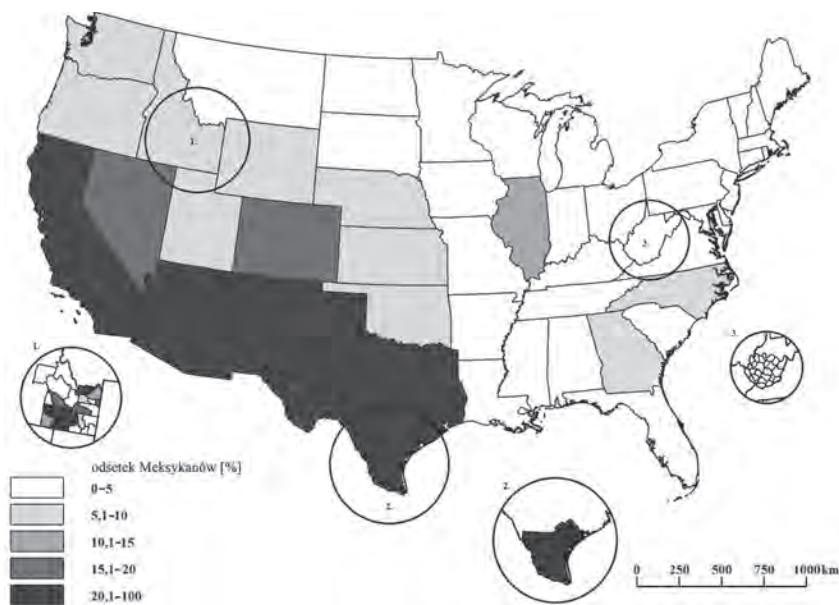
² Linia graniczna przebiegała od Oceanu Spokojnego wzdłuż 42°N (analogicznie do dzisiejszej granicy pomiędzy stanami Oregon i Idaho na północy, a Kalifornia, Nevada i Utah na południu, oraz w południowej części dzisiejszego stanu Wyoming). Dalej przebieg granicy wyznaczała rzeka Arkansas, na terenie dzisiejszych stanów Kolorado i Kansas do 100°W, a następnie rzeka Red, zgodnie z dzisiejszą granicą pomiędzy stanami Teksas i Oklahoma, oraz rzeka Sabine, poniżej 32°N aż do Zatoki Meksykańskiej, zgodnie z dzisiejszą granicą pomiędzy stanami Teksas i Luizjana (<http://history.state.gov/milestones/1801-1829/Florida>, dostęp: 01.05.2012).

Istnieje bardzo wiele publikacji amerykańskich prezentujących rezultaty badań prowadzonych nad diasporą meksykańską w USA (np.: Gutiérrez 1995). Także amerykańskie agencje rządowe oraz inne publiczne instytucje badawcze przygotowują opracowania dotyczące ludności meksykańskiej zamieszkującej Stany Zjednoczone (US Census Bureau, The Pew Hispanic Center). W polskiej literaturze na szczególną uwagę zasługuje książka Anny Kaganiec-Kamieńskiej (2008) „Tożsamość na pograniczu kultur. Meksykańska grupa etniczna w Stanach Zjednoczonych”, prezentująca kompleksowe wyniki badań tej autorki nad społecznością meksykańską w Stanach Zjednoczonych (Kaganiec-Kamieńska 2008). Mimo tak szczegółowych analiz istnieje bardzo niewiele pozycji odnoszących się do zachowań wyborczych Meksykanów oraz ich wpływu na rzeczywistość polityczną Stanów Zjednoczonych (Nuño 2007). Zazwyczaj są to jedynie krótkie nawiązania w ogólnych opracowaniach podejmujących tematy z zakresu życia politycznego Stanów Zjednoczonych (Kozłowski 2008; Płudowski 2008) lub amerykańskie artykuły prasowe, ukazujące się podczas kampanii wyborczych lub bezpośrednio po wyborach (The Washington Post, m.in. Cillizza 2011).

W trakcie prowadzonych badań przeanalizowano 18 map wykonanych metodą kartogramu, prezentujących wyniki wyborów prezydenckich i gubernatorskich oraz przedstawiających wielkość i rozmieszczenie społeczności meksykańskiej. Wyniki tej analizy zweryfikowano przy pomocy analizy danych statystycznych. Dla danych prezentujących odsetek ludności meksykańskiej i odsetek głosów oddanych na Partię Republikańską oraz Partię Demokratyczną policzono współczynnik korelacji Pearsona. Uwzględniony został on w przypadku, gdy jego wartość przekroczyła próg istotności statystycznej.

Przeanalizowane wyniki wyborów prezydenckich i gubernatorskich odbywających się pod koniec XX i w pierwszej dekadzie XXI w. pokazały, że odpowiedź na pytanie o kształt zachowań wyborczych Meksykanów w Stanach Zjednoczonych jest niezwykle trudna i złożona. Rozkład przestrzenny poparcia dla dwóch największych ugrupowań politycznych, Partii Demokratycznej i Partii Republikańskiej, wykazał, że obecność obywateli pochodzenia meksykańskiego ma niejednoznaczny wpływ na wygląd amerykańskiej sceny politycznej.

W 2010 roku, w porównaniu z rokiem 2000, znacząco wzrosła wielkość społeczności meksykańskiej w Stanach Zjednoczonych³ (ryc. 1). Spowodowało to jednak stosunkowo niewielkie zmiany na dwubiegunowej amerykańskiej scenie politycznej. Wybory prezydenckie w 2008 roku wygrał czarnoskóry kandydat Partii Demokratycznej Barack Obama, cieszący się szerokim poparciem przedstawicieli wszystkich mniejszości rasowych, narodowościowych i etnicznych, co było istotną zmianą po wcześniejszej, podwójnej kadencji kandydata Partii Republikańskiej Georga W. Busha (ryc. 2). Taki rezultat może stanowić dowód na powszechnie

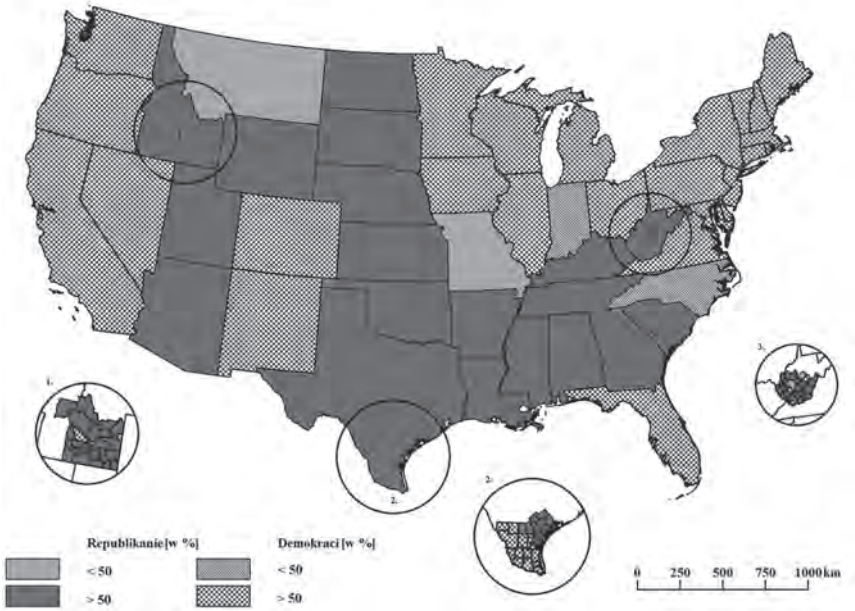
Ryc. 1. Meksykanie w Stanach Zjednoczonych w 2010 roku

Fig. 1. Mexican immigrants in the US in 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z US Census Bureau.

Source: author's own work based on US Census Bureau data.

³ Wg spisu powszechnego z 2000 roku liczba Meksykanów legalnie przebywających w Stanach Zjednoczonych wyniosła 20,5 mln, natomiast w 2010 roku 31,7 mln (<http://censtats.census.gov/>, <http://factfinder2.census.gov>, dostęp: 16.05.2012).

Ryc. 2. Wyniki wyborów prezydenckich w poszczególnych stanach i wybranych hrabstwach Idaho (1), Teksasu (2) i Wirginii Zachodniej (3) w 2008 roku

Fig. 2. Presidential election results in 2008, in all the states, and selected counties in Idaho (1), Texas (2) and West Virginia (3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Dave Leip's Atlas of US Presidential Elections.

Source: author's own work based on Dave Leip's Atlas of US Presidential Elections.

panującą opinię o skłonnościach Meksykanów do udzielania poparcia Partii Demokratycznej. Jednak, rozpatrując szczegółowo przypadki poszczególnych wyborów, otrzymane wyniki nie dają już tak jednoznacznych odpowiedzi. W szczególności rezultaty wyborów gubernatorskich przeprowadzonych na początku i pod koniec pierwszej dekady XXI w. nie potwierdzają przypuszczenia o związku pomiędzy wzrostem liczby ludności meksykańskiej w Stanach Zjednoczonych a wzrostem poparcia dla Demokratów.

Pomimo zwycięstwa Partii Demokratycznej w wyborach prezydenckich w 2008 roku w skali całego kraju, w analizowanych fragmentach terytorium Stanów Zjed-

noczonych większym poparciem cieszyła się Partia Republikańska (podobnie jak w roku 2000). Sukces odnosiła także ona w hrabstwach charakteryzujących się średnim lub dużym odsetkiem ludności meksykańskiej, w tym w zdecydowanej większości hrabstw wzdłuż pierwszej granicy meksykańsko-amerykańskiej. Wyjątkiem od tego były hrabstwa położone w południowej części Teksasu w pobliżu obecnej granicy meksykańsko-amerykańskiej, w których Meksykanie stanowią zdecydowaną większość mieszkańców (70–90%). Tam faktyczne zwycięstwo odnosili kandydaci Demokratów. Podobna sytuacja na analizowanych obszarach miała miejsce w przypadku wyborów gubernatorskich. W obu omawianych cyklach wyborczych (2000–2003 i 2008–2011) w większości analizowanych stanów zwyciężyli kandydaci republikańscy, zatem napływ Meksykanów nie zwiększył poparcia dla konkurencyjnego ugrupowania. Podobnie wyglądała sytuacja w zdecydowanej większości hrabstw na historycznej granicy. Nieco większe zróżnicowanie widoczne było jedynie na trzech wybranych obszarach charakteryzujących się zróżnicowaną wielkością społeczności meksykańskiej. Poniżej przedstawione zostały rezultaty badań wykonanych dla poszczególnych typów analizowanych terytoriów.

Wyniki uzyskane dla niemal całego terytorium Stanów Zjednoczonych (z wyłączeniem Alaski i Hawajów) w przypadku poszczególnych wyborów nie wiele różnią się od siebie. W wyborach prezydenckich w 2008 roku wzrosło poparcie dla Partii Demokratycznej, co prawdopodobnie było reakcją na rządy kontrowersyjnego Georga W. Busha. Rozkład przestrzenny głosów pozostał zasadniczo niezmienny. Z niewielkimi wyjątkami Republikanie odnosili zwycięstwo w stanach środkowych i południowo-wschodnich, natomiast Demokraci w stanach zachodnich i północno-wschodnich. W przypadku wyborów gubernatorskich na przestrzeni lat utrzymało się wyższe poparcie dla Partii Republikańskiej. Rozkład przestrzenny wyników był jednak niemal całkowicie nieregularny. Na poziomie stanów nie dostrzegalne były również jakiegokolwiek zależności pomiędzy odsetkiem ludności meksykańskiej a rozkładem przestrzennym zachowań wyborczych.

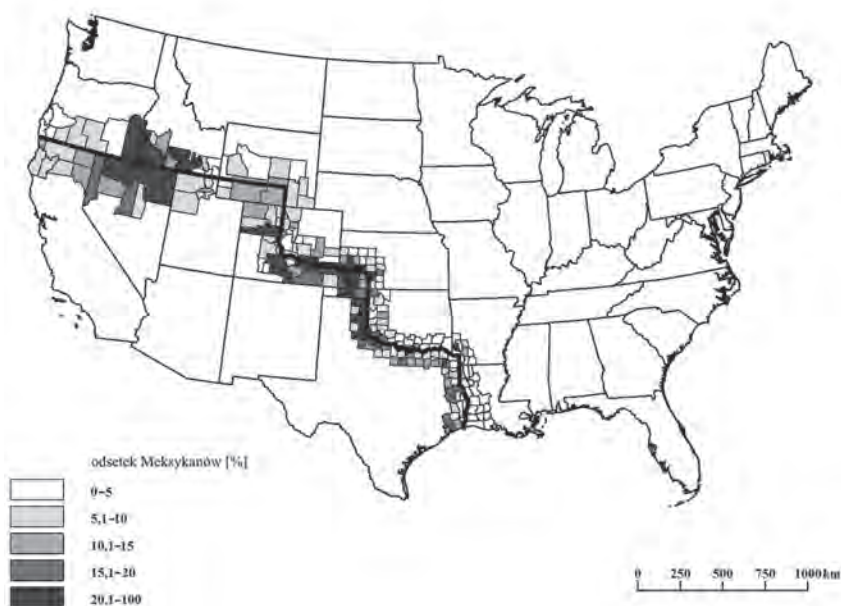
Analiza wybranych przypadków trzech obszarów o różnym odsetku Meksykanów przyniosła bardzo różnorodne obserwacje. Najciekawsze wydają się zjawiska zaobserwowane na terytorium Teksasu. We wszystkich analizowanych wyborach w Teksasie zwyciężyła Partia Republikańska. W wybranych hrabstwach jednak, położonych na południu stanu, charakteryzujących się największym w kraju

odsetkiem ludności meksykańskiej, najwyższym poparciem cieszyli się Demokraci. Co więcej, procentowy udział Meksykanów rósł wraz ze zbliżaniem się do współczesnej granicy meksykańsko-amerykańskiej. Jednocześnie wraz ze zbliżaniem się do granicy rosło poparcie dla Partii Demokratycznej, a najwyższy poziom osiągnęło ono w hrabstwach położonych bezpośrednio w strefie przygranicznej. Zatem związek pomiędzy liczbą ludności meksykańskiej a głosami oddanymi na Demokratów był bardzo silny. Miało to szczególne znaczenie ze względu na fakt, że przy tak dużej liczbie Meksykanów (nawet ponad 92% mieszkańców hrabstwa) niemal pewne jest, że to oni musieli brać udział w wyborach i to oni *de facto* oddawali głosy na Partię Demokratyczną.

Zupełnie innych rezultatów dostarczyły badania wybranych hrabstw w Idaho. Obszar ten cechuje się bardzo zróżnicowanym udziałem ludności meksykańskiej w populacji poszczególnych hrabstw. Mimo to prawie w każdym z nich (podobnie jak w całym stanie) w trakcie wszystkich omawianych wyborów zwyciężali kandydaci republikańscy. Z tego względu też niezauważalny był jakikolwiek związek pomiędzy rozmieszczeniem i wielkością społeczności meksykańskiej a wynikami wyborów. Jedynym przykuwającym uwagę wyjątkiem w „morzu” poparcia dla Partii Republikańskiej w Idaho było hrabstwo Blaine, gdzie we wszystkich wyborach prezydenckich od 1992 roku i wszystkich wyborach gubernatorskich od 1994 roku zwyciężają kandydaci Partii Demokratycznej. Niemniej jednak nie jest to hrabstwo o szczególnie dużym odsetku ludności meksykańskiej, ani o znacznym udziale przedstawicieli innych mniejszości narodowych lub etnicznych, tak więc przyczyny tak silnego lokalnego poparcia dla Demokratów należy szukać gdzie indziej.

Jeszcze inaczej przedstawiały się wyniki badań prowadzonych nad hrabstwami w Wirginii Zachodniej, gdzie odsetek Meksykanów jest znikomy. W tym przypadku wyniki wyborów zmieniały się w zależności od poziomu, na jakim odbywało się głosowanie. W wyborach federalnych (prezydenckich) większym poparciem cieszyli się Republikanie, natomiast w wyborach (gubernatorskich) – Demokraci. Trudno jednak za przyczynę takiego stanu rzeczy uznać obecność niewielkiej diaspory meksykańskiej. Pod uwagę należy wziąć inne czynniki społeczno-ekonomiczno-polityczne.

Odrębnie analizowana była sytuacja w hrabstwach leżących na terenach znajdujących się wzdłuż pierwszej granicy amerykańsko-meksykańskiej (ryc. 3). W tym

Ryc. 3. Odsetek Meksykanów w 2010 roku w hrabstwach położonych wzdłuż pierwszej granicy amerykańsko-meksykańskiej

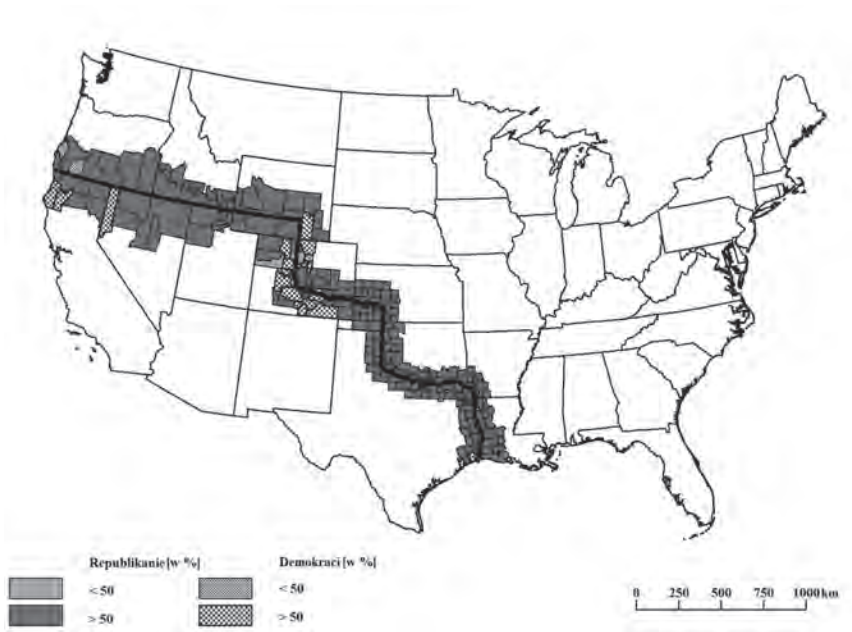
Fig. 3. Percentage of Mexican immigrants in 2010 in counties along the former US–Mexico border of 1821.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z US Census Bureau.

Source: author's own work based on US Census Bureau data.

przypadku rozpatrywane były dwie kwestie: po pierwsze, czy granica historyczna jest widoczna we współczesnym krajobrazie kulturowym Stanów Zjednoczonych, czyli czy jest ona granicą reliktową, a po drugie, czy z potencjalną reliktością tej granicy wiąże się obecność społeczności meksykańskiej. Jeśli chodzi o zróżnicowanie zachowań wyborczych, to na niemal całej swojej długości granica była niewidoczna. Na całym obszarze zdecydowaną przewagę we wszystkich wyborach miała Partia Republikańska. Od tej reguły zachodziły wyjątki. Najwyraźniejszym z nich jest przypadek stanu Kolorado. Jego wyjątkowość wynika z faktu, że granica historyczna przechodzi przez środek jego terytorium. Z tej przyczyny to właśnie

tam potencjalna granica reliktova miała największą szansę się uwidocznic. Spośród czterech analizowanych wyborów, w przypadku trzech granica w Kolorado była do pewnego stopnia widoczna. Dodatkowo Partia Republikańska uzyskała większe poparcie po północnej, „amerykańskiej” stronie granicy, natomiast Partia Demokratyczna – po południowej, „meksykańskiej”. Odpowiada to rozmieszczeniu ludności meksykańskiej w stosunku do granicy historycznej. Nieznacznie więcej Meksykanów zamieszkuje hrabstwa położone na dawnym terytorium Meksyku. Pozwala to potwierdzić teorię o wciąż żywym obrazie stanów południowo-zachodnich jako rdzennie meksykańskich. Teza ta nie ma jednak potwierdzenia na pozostałych odcinkach linii granicznej (ryc. 4).

Ryc. 4. Wyniki wyborów prezydenckich w 2008 roku w hrabstwach położonych wzdłuż pierwszej granicy amerykańsko-meksykańskiej

Fig. 4. Presidential election results in 2008 in counties along the former US–Mexico border of 1821

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Dave Leip’s Atlas of US Presidential Elections.

Source: author’s own work based on Dave Leip’s Atlas of US Presidential Elections.

Rozpatrując granicę historyczną na całej jej długości, z trudem możemy zauważyć zależność między wielkością społeczności meksykańskiej a rozkładem preferencji wyborczych wśród mieszkańców poszczególnych hrabstw położonych na historycznym pograniczu. Nieznacznie dodatni związek zachodzi pomiędzy odsetkiem Meksykanów a liczbą głosów oddanych na Partię Republikańską. Może on jednak wynikać z faktu ogromnej przewagi kandydatów republikańskich na omawianym terenie. Przy tak dużym poparciu siłą rzeczy także część obywateli pochodzenia meksykańskiego musiała głosować na to bardziej konserwatywne ugrupowanie.

Podsumowując rozważania dotyczące zachowań wyborczych Meksykanów we współczesnych Stanach Zjednoczonych, można sformułować kilka ogólnych wniosków. Na podstawie analizowanych wyborów prezydenckich i gubernatorskich nie można jednoznacznie stwierdzić, czy obecność przedstawicieli mniejszości meksykańskiej wpływa na rozkład przestrzenny preferencji wyborczych mieszkańców Stanów Zjednoczonych, zatem niepotwierdzona została powszechnie panująca opinia, że zdecydowana większość Meksykanów należy do zwolenników bardziej liberalnej Partii Demokratycznej. Wyjątek w tym względzie stanowią mieszkańcy hrabstw położonych bezpośrednio wzdłuż współczesnej granicy amerykańsko-meksykańskiej, charakteryzujących się bardzo wysokim odsetkiem ludności meksykańskiej – tam poparcie dla Demokratów jest wyjątkowo silne. Świadomość historycznej przynależności stanów południowo-zachodnich do Meksyku nie odzwierciedla się w zachowaniach wyborczych mieszkańców historycznego pogranicza. Pierwsza granica meksykańsko-amerykańska na większości swojej długości jest granicą historyczną, nie mającą znamion reliktowości. Oznacza to, że jej obecność nie przejawia się w krajobrazie kulturowym Stanów Zjednoczonych, a przynajmniej w tych jego aspektach, które były tematem opracowania. Na terenie kraju można wyróżnić regiony, w których zwycięstwo stale odnosi jedno z dwóch głównych ugrupowań politycznych, zazwyczaj jednak nie ma to związku z rozmieszczeniem przedstawicieli społeczności meksykańskiej. Wyjątek w tym względzie stanowi południe Teksasu⁴.

⁴ Powyższe wyniki są rezultatem badań przeprowadzonych przez autorkę w ramach pracy magisterskiej pt. „Zachowania wyborcze Meksykanów we współczesnych Stanach Zjednoczonych Ameryki”. Pełna wersja tej pracy zawierająca szczegółowe analizy, znajduje się w bibliotece Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW.

Bibliografia

- Cillizza Ch., *With Hispanic support for Obama waning, could Latino vote be up for grabs in 2012?*, <http://www.washingtonpost.com/>, publikacja: 19.09.2011, (dostęp: 25.05.2011).
- Czerny A., Czerny M., 2006, *Encyklopedia szkolna WSiP. Geografia*, WSiP, Warszawa.
- Dave Leip's Atlas of U.S. Presidential Elections*, <http://uselectionatlas.org/>, dostęp: 25.05.2012.
- Gutiérrez D.G., 1995, *Walls and mirrors. Mexican Americans, Mexican Immigrants and the Politics of Ethnicity*, University of California Press, London.
- Kaganiec-Kamińska A., 2008, *Tożsamość na pograniczu kultur. Meksykańska grupa etniczna w Stanach Zjednoczonych*, Universitas, Kraków.
- Kozłowski S.G., 2008, *Ameryka współczesna. Pejzaż polityczny i społeczno-gospodarczy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Nuño S.A., 2007, *Latino Mobilization and Vote Choice in the 2000 Presidential Election*, „American Politics Research”, vol. 35, nr 2, http://faculty.washington.edu/mbarreto/courses/Nuno_APR.pdf, dostęp: 27.05.2012.
- Pludowski T. (red.), 2008, *Ameryka*, t. 3. Polityka i Stosunku Międzynarodowe, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Pokrzywnicka M., 2012, *Zachowania wyborcze Meksykanów we współczesnych Stanach Zjednoczonych Ameryki*, maszynopis pracy magisterskiej.
- The Pew Hispanic Center*, <http://www.pewhispanic.org/>, dostęp: 16.05.2012.
- US Census Bureau. American Fact Finder*, <http://factfinder2.census.gov/>, (dostęp: 16.05.2012)
- US Census Bureau. Censtats Databases*, <http://censtats.census.gov/>, (dostęp: 16.05.2012).
- US Department of State. Office of the Historian*, <http://history.state.gov/>, (dostęp: 01.05.2012)